

P-18-0-698

80-920

17652

B. P. im. L.

7 Ex w/klips $\frac{19}{5}$ 37

~~1796~~ 52.

HISTORYCZNO-GEOGRAFICZNE
O P I S A N I E

MIASTA PEKINU

CIEKAWSZE OD INNYCH EDYCYI

PRZEZ J. P. SZTRITTERA DZIEIO-PISARZA

W Y D A N E

& PRZEZ IGNACEGO MANUGIEWICZA

Tł. do Exp: Ros: J. K. Mci y RZELTEY

Z ROSSYISKIEGO JEZYKA

Przetłumaczone.

W WARSZAWIE

Drukarni Nadw: JKMci y P. Kommissyi Edu. Nars

Roku 1797.

8°-920

P-18-0-698

DO CZYTELNIKA

Historya rozumu ludzkiego, naydokładniey nas przekonywa, że zdarzone obroty, y odmiany w przeszłych wiekach na Swiecie, iedne wczesnie uprzedzają przypadki, ktorych kto inny na sobie doświadczal, drugie dla swego zaszczytu, zostawują Potomności do naśladowania drogę.

Każda Monarchia, każde Państwo, ktore od naydawnieyszch

czafów, w ciągłym utrzymuie się
rządzie, zostawuie aż dotąd takie
przykłady, ktore albo z Religii,
lub z Prawa albo Nauk, lub z obrząd-
kow, albo z innych kraiowych o-
zdob, ieżeli nie w całości, to przy-
najmniey po części naśladować na-
leży.

Między innemi, Monarchia Chiń-
ska początek swoy ieszcze przed
Narodzeniem Chrystusa biorąca, ten
u siebie aż dotąd starożytnością u-
poważniony zatrzymała zwyczaj,
że w Sali Pałacu *Pekinського*, tak
Monarchom Tym, ktorzy się Pano-
waniem wstawili, iako też y znako-
mitym Mężom, ktorzy chwalebne-
mi Dziełami, w Oyczyźnie zaiśnie-
li, wystawuie z Napisami Tablice,
dla ich chwały, y pamiętkę tego

wspomnienia, uroczystym obchodzi
sposobem.

Jak każde Krolestwo, tak y Na-
sza Oycyzna miała y Wielkich
Monarchow y znakomitych Mężów.
Pierwsi do okoliczności stosując się,
umieli rządzić z sławą Narodu; Dru-
dzy przy Doštoieństwie Krolow sto-
jąc odwracali razem z Niemi od
Oycyzny te klęski, ktore nad Nią
wisiały, przez co łączyli ściśley, ten
między Tronem, y Narodem zwią-
zek, ktory mocnym dla obcych sta-
wał się postrachem.

Godne uwielbienia te Ukoro-
nowane Osoby, ieżeli nie z taką u-
czyśtością (o iakiey doczytuemy
się w Chinach) Panowania swojego od-
bierają Pamiątkę, przyjemniejszą
ieszcze mają wdzięczność w ofierze,

ktora NAYIAŚNIEYSZY STANISŁAW
AUGUST, Przodkom swoim w Mar-
murowym okazał Pokoju, a ktora
Potomność szanować będzie.

Gdy tym sposobem Sprawie-
dliwy Ten Monarcha Przodkow swo-
ich uwiecznił Pamiątkę, czyliż y
Znakomitym w Oyczyźnie Mężom
zasłużonego nieoddał szacunku ?
racz przeczytać łaskawy Czytelni-
ku, takie za Niemi na wzor *Pe-
kińskich* Tablic, w Sali Zamkowej
wydane do Potomności świadectwa:
*Hic manus ob Patriam pugnan-
do, vulnera passi — Quique Sacer-
dotes casti, dum vita manebat —
Quique Pii Yates, & Phæbo digna
locuti — Inventas, aut Qui vitam
excelluerê per Artes — Quique
sui memores, alios fecerê meren-
do.*

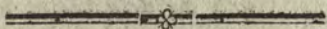
Trwała to nadgroda za zasługi,
bo ią żaden czas niepamięcią nie za-
trze, każdy zaś biorąc tych Mężow
za przykład z uszanowaniem przed
Niemi, pochyli głowy, y Panowa-
nie MĄDREGO KROLA uwielbiać bę-
dzie.

HISTO.

HISTORYCZNO-GEOGRAFICZNE
O P I S A N I E
MIASTA PEKINŪ (a).

*P*ekin (b) Głowne, y Stołeczne
Miaſto Cefarza Chińskiego, leży na
żyźney równinie, y po wyracho-
waniu *du Halde* ofſadzone ieſt od
A

(a) *Chociaż du Halde w Tomie I. na
kar: 135. y inni Autorowie, wydali już
na ſwiat Opisanie Miasta Pekinu, ie-
dnakowoż nie ſądzę tego za rzecz zby-
tnią, komunikować y te małe znieſie-*

większego muru na 20. Francuskich mil, a z opisanía pewnego *Rossyjskiego Podróźnika* na 15. *wierst* (c)

nie, wyjęte z rękopisma pewnego *Francuskiego Jezuity*, który na początku teraz panującego *Cesarza Can-Lun* około 1755. Roku som mieszkał w *Pekinie*. Ponieważ *Plan*, do którego sto-
suie się ninieysze *Opisanie* nieznałazł się; więc na dopełnienie tego, wziętem dwa inne, z których ieden sporządzony iest, przez *Rossyjskiego Kapłana*, a drugi pewnie przez *Jezuítę*. Te obydwá w pryncypalnych okolicznościach zgadzają się y-z *du Halde*. Jak pomieniony *Rękopism*: z którego wyjąłem to *Opisanie*, tak y obydwá *Plany*, dostał *J.P. Müller* *Konfilyiarz*, od wiary godnego człowieka, w ten czas ieszcze, kiedy on będąc w *Sibirze* szczegulniey starał się, o zebranie *Kitayskich* (*) *wiadomości*.

(b) *Nazwisko Pekin*, znaczy *Połnocną stronę*, a *Jankin* *Południową*.

(c) *Pieć wierst* rachuje się na *milę*.

(*) *Chiny Połnocne*, nazywają się *Kathai* albo *Kitay*, a *Narod Kitajcami*.

składa się zaś z dwóch Miast, z których każde, jest murem oprowadzone.

Po śródku pierwszego, y główniejszego Miasta, nazywającego *King - Czing* stoi Cesarzki Pałac, ktorego zewnętrzny okrag *Kong - Czing*, a wewnętrzny *Tee - Kin* nazywa się. W tey stronie mieszkaia po więkzey części *Manzuro - wie*, *Kitaycy*, *Mungalowie*; inne Narody, posiadaią drugą główną część Miasta, która *du Halde Lao - Czing*, a *Rossyanie* starym Miastem nazywaią.

W *King - Czing* rachui się 9. Bram, w Południowey stronie 3, a w innych częściach po dwie. Na czterech rogach (z których ieden, trochę ku Północno-Zachodniej stronie jest wklęsły) stoią czworogranno

Gmachy, podobne do Fortec, y służą za Arsenał, czyli Skład na łuki, strzały, broń, przyłbice, kołczany, kopie, pomniejszy armaty, y tam daley.

Lao-Czing, ma 7. Bram, 3. w Południowey stronie, iedną ku Wschodowi, y po iedney w północnych rogach. Większa część leżąca ku Północy, odgranicza się nie wielką rzeczką.

Przed każdą Bramą jest Rynek, albo wolny plac, w obfzerności więcej, aniżeli 360. stop mający, o prowadzony murem, który w szerokości y wysokości drugim murem wyrownywa. Rynki te, wielką są Miasta ozdobą.

Większa Brama w Południowey stronie *King-Czing*, nazywa się *Tsn-Men*, a podług *du Halde*

opisania, *Czing-Fung-Men*. Przez tę Bramę wchodzi się na większy Dziedziniec, oprowadzony wspieranym murem, mającym 3. Bramy, z których jedna prowadzi na inny Dziedziniec, gdzie stoją Gmachy, nazywające się *Tay-Miao*. Tu się konserwują Tablice sławnych Przodków, Panującego Cesarza, y Tych Poddanych, którzy Monarsze okazali znakomite usługi. Te Gmachy odwiedza Cesarz z dystryngowanymi Osobami uroczystym sposobem. Drugie Gmachy nazywające się *Szet-fitan*, bywają odwiedzane dla pamiętki Tych, którzy do Państwa *Kitayfskiego* rolnictwo wprowadzili. Do drugiego Pałacu, blisko Cesarfskiego leżącego, zgromadza się w pewne czasy Gubernatorowie, y Xiążęta, dla odebrania Cesarfskich

rozkazow, y w ten czas w różnych Salach *Mandarynowie* częstuią ich Herbata, y zapiluią Jmiona. Jeżeli zaś ktory z Nich na czas naznaczony, tamże stawić się niemoże, więc powinien o tym pierwey dać wiadomość. W tymże samym Pałacu płacący dań Dziedzice, albo od nich zessani, wykonywaią przysięgę wierności, y odbieraią od Cesarza zwyczajne podarunki.

Nad większą Bramą *Umen*, wymurowana ozdobna y wysoka Wieża z wielkim Dzwonem, w ktory w ten czas dzwonią, kiedy Cesarz wyjeżdża z Pałacu, albo do niego powraca. Przez tę y drugą Bramę, przechodzi się do innego Pałacu, z ktorego w Połnocney stronie iest przeyscie do drugiego, nazywaiącego się *Tay - Hotien*, albo Pałac

Więszzego Kongressu, ukształcony
pięknemi Balkonami. Na Nowy Rok,
y w inne czasy, odprawuia tu Mi-
nistrowie przed siedzącym na Tro-
nie Cesarzem w Sali *Taygo-Tien*
 pewne ceremonie, y w ten czas,
 oprócz Xiążąt y Ministrow, bywa-
 ią y inne pierwszey dystrykcyi O-
 foby. W tymże mieyscu, przypusz-
 czani bywaią na Audyencyą Zagra-
 niczni Xiążęta, Ich Posłowie, y
 wchodzą wspaniałemi wschodami.

W Połnocney stronie *Taygo-
 Tien*, iest drugi Pałac, gdzie Xią-
 żęta, Przednieysi Panowie, Mini-
 strowie, y Stany Państwa, powinni
 codziennie z kolei stawic się, dla
 przyięcia Cesarzkich rozkazow, al-
 boli też podania swoich Memorya-
 łow.

Daley ku Połnocy widac Poko-

ie Cesarza, Cesarzowey, y innych żon. Wszystkie te mieszkania obwiedzione murem, mającym w Południowey stronie wspaniałą Bramę. Mur, którym oprowadzone Pokoie Cesarza y Cesarzowey, wyższy jest nad inne. Wolne place, zastępuią ogrody, pełne Drzew y Fontan, gdzie miejscami wystawione są nie wielkie Pokoie dla Rzezańców.

Ku Zachodowi od *Taygo-Tien*, stoi wspaniały Pałac *Tsining-Kong*, w którym pod czas rezydnie owdowiała Cesarzowa. Przy tym Pałacu są przepyszne ogrody. Ku Wschodowi od *Taygo Tien*, pomurowane wspaniałe Apartamenta, w których za czasow Cesarza *Kang-Si* mieszkał Następca Tronu.

W śrózdku *Kong-Czing* albo *Tee-King*, znajduią się Sądowe Subiel-

lia, różne Prowiantowe Magazyny, Fabryki, Apteka, Cefarska Drukar-
nia, Szkoły dla *Kitaycow*, y *Man-
zurow*, y liczne *Oratoria*. Na ie-
dno z tych oznaczone ku wygo-
dzie *Lamy* (e), użyto nadzwyczaj-
nie wielkiego kosztu.

Na obszernym Placu obwiedzio-
nym murem, leżącym w Połudocney
stronie Cefarskiego Pałacu, znajdu-
ie się *Kinchan*, czyli Cefarski *Dom
Rozrywki*, który za czasow tera-
źniejszych przedziwnie przyozdo-
biony. Przy tym Domie, są zaprowa-
dzone ogrody, ulice wyfadzone drze-
wami, wystawione wspaniałe mie-
szkania, dla Kapelii, y Komedyan-
tow. Tu się znajduie sztucznie wy-
robiona góra.

(e) *Naywyższy Kapłan Tatarcki.*

Na Zachod od *Kinchana*, y *Tee-
kina* widać obszerne Jeziora z po-
między których na kępie iednego
stoi biała Piramida *Peta*. W tym miey-
scu z rozkazu Cesarza wystawione
Amphiteatrum, y liczne niewiel-
kie rezydencye, ozdobne galerye,
po części pokryte, a po części o-
twarte, z których widać naysię-
knieysze Jeziora położenie. Znay-
dują się ieszcze trzy *Oratoria*. W
teyże cyrkumferencyi, stoi wspaniały
Gmach, y *Oratorium*. W pier-
wszym wystawiona miedziana wy-
złocona Statua, nadzwyczajney
wielkości, którą nazywają *So* (f).
Ing-Tay, iest Pałac z prześlicznym

(f) Może być *So-sum*, który za zda-
niem *Coupleta*, panował w 58. Cichu,
zaczął w 724. Roku po Narodzeniu

ogrodem, Salami, y ulicami ozdobiony. W drugim Pałacu konserwuje się Tablica, oznaczająca pamięć Cielarza *Kangi*, Dziada Cesarza *Can-Lun* posiadającego Tron w 1735. Roku, po Oycu swoim *Jung-Czing*. Podczas Cesarz bywa przytomny w tych Apartamentach, y obchodzi pamiątkę tego Wielkiego y szczęśliwego Monarchy.

W Zachodniej stronie *Goang-Czing*, znajduje się Collegium Francuskich Jezuitow. Te leży pod 39. stopniem 55. min: y kilka sekundami, Północnej szerokości y 114. stopniami daley ku Wschodowi leży, aniżeli Paryskie Observatorium

Chrystusowym, iednakże y to być może, że Ona oznacza y Pierwszego Kitayskiego Imperatora Fo-Gi,

Wspomniane położenie potwierdza się, licznemi Astronomicznemi Obserwacyami.

Oprocz tego *Portugalscy* Jezuici mają w *Pekinie* dwa *Collegia* y Kościoły, gdzie mieszkają y innych Państw Jezuici, y dla tego też nazywają się *Portugalskiemi*, że dependują od Zgromadzenia Jezuickiego, ktore tam przez Krola *Portugalskiego* iest zaprowadzone.

W Południowey stronie *King-Czing*, po prawey ręce Bramy, stoi *Rossyjski* Poselski Pałac, y *Rossyjska* Cerkiew, pod tytułem *Oczyszczenia Maryi*, ktorey było za czasow naszego Pisarza, lat 70. od wystawienia. Druga *Rossyjska* Cerkiew poświęcona *S. Mikołaiowi*, wystawiona przez *Rossyjskich* Niewolnikow, w *Albafsynie* zabranych,

ktora stoi w Połnocno-Wschodniej stronie, niedaleko od połowy obmurowania *Goang-Czing*.

W Połnocney stronie *King-Czing* prawie w śródku, stoią na rozległym Placu Wieże, z tych na jednej znajduje się bęben, w który bębnią przy uroczytych wiazdach, a na drugiej *Czan-Leon* zwaney, wielki Dzwon, w który dzwonią podczas *patrolow*. Wieze te wystawił *Jungło* Cesarz, III. w porządku z *Mingskiego* Panowania.

Pałac, w którym dawniey rezydował Czwarty syn Cesarza *Kangi* posiadający Tron oycy swojego, pod imieniem *Jung-Czing*, z rozkazu syna Iego, Panującego teraz Cesarza *Can-Lun* zruynowany do fundamentu został, a na miejsce jego, wystawiony nowy bardzo wspan-

niały. W iedney Sali tego Pałacu, konserwuje się sławna Tablica Cesarza *Jung-Czing*, y te Pokoie, w których Cesarz obchodzi pamiątkę oycy swojego, przybrane są nad zwyczaj wspaniale. W tymże miejscu za terażnieyszego Panowania, jest wymurowane *Oratorium* dla *Tybetzkich Lamow*, y stancye dla 500. *Lamowych* Kapłanow, którzy mają u siebie do 700. uczniow po części z *Kitaycow*, a po części z *Manzurow*, uczących się u nich *Tybetzkiego*, albo *Tangutskiego* języka, nauk, y kunsztow, *Matematyki*, *Lekarckiej sztuki*, y *Wiary*. Oprocz tych, mieszkaią tu *Snycerze* y *Malarze*; ten *Gmach* w ozdobie, y wspaniałości nieustępuje ani *Pekinskiemu Pałacowi*, ani tym *Apartamentom*, które się teraz mu-

ruią przy Cefarskich do *Rozrywek* Zamkach.

Cefarskie Rezydencye *Kowetsekien* warte są podziwienia, Większa Sala, w ktorey obchodzą pamiątkę *Konfuciusza* nader wspaniała. Oprocz tey Sali, są ieszcze y inne, w których przypominają sobie Uczniow tego Filozofa, y uczonych ludzi, którzy poszli za Jego nauką. Niekiedy sam Cesarz, kończy na cześć *Konfuciusza* uroczystość. Brama, Rezydencye, y Pokoie *Kowetsekien* bardzo są okazałe.

Jedne naywiększe z dwoch *Astronomicznych Observatoriow* będące na murze od Wschodu *King-Czing*, niedaleko od Południowego rogu, wystawił Cesarz *Kiaczing*, albo *Czy-Teong II*, *Mingfskiego* Panowania.

Sądownicze Sale Ministrow, Dworzan, y Osob przy boku Cesarzkim zostających, są następujące: (stoją zaś we śródku *Tee-King*) 1. Szkoła Gwiazdarska *Kintgenkien*, 2. *Lipu Sale Mandarynow*, 3. *Lipu Sale obchodow Ceremonialnych*, 4. *Ping - Pu Collegium Woienne*, 5. *Rupu Trybunał dochodow kraio- wych*, 6. *Tson-Gin-Fu Sale dla zgromadzenia Xiążąt*, 7. *King-Piu Sąd Kryminalny*, 8. *Li-Fu-Juen Collegium Interesow Cudzoziem- skich z Tybetcami, Eteutami, y Rosyanami*, y powszechnie ze wszystkimi Narodami, prowadzą- cemi Handel z *Kitaycami*, lub przyfyłającemi Posłow z Zachodniey strony przez *Tartaryę*, 9. *Tu-Cza- Juen, Sala Kitayskich Censorow*,
 pod kto-

pod których władzą zostaiaę Miey-
 fcy Sędziowie, y Dozorcy nad Kra-
 iowemi drogami, 10. *Kiiumen Titu*
 Sala Kommendanta nad 9. Brama-
 mi, albo pryncypalnego Rządcy
Pekinu. 11. Sala *Fu Ina* albo Sę-
 dziego Mieyfskiego, ktoremu podle-
 gli są liczni inni Sędziowie, nazy-
 waiący się *Tfzygien*, ieden z nich
 ma dozor nad Dzierżawą *Tay-*
Tfing-Gien, a drugi nad Dzierża-
 wą *Uang-Ping-Kien*, ktore częścią
 w Mieście, częścią leżą za Miastem
 y co w *Pekinie Fu-In*, to w in-
 nym mieyscu *Czy-Fu* nazywa się. 12
 Sala *Ganlina*, albo wybranych Kra-
 iowych Nauczycielow, inaczey na-
 zywa się *Ganli Uen*, y iest w wiel-
 kim poszanowaniu, Jey są powie-
 rzone wszystkie wiadomości tyczą-
 ce się *Kitayfskiey* Historiyi. Wszy-
 B

ſcy w powſzechności Uczeni, y Szko-
 ły od Niey zależą, y ztamtąd wy-
 bieraiają ſię ci, ktorzy dzieła, pragną-
 cych poſtąpić, na pewne między
 uczonemi ſtopnie przeglądaiają. Z tey
 Sali wybieraiają ieſzcze Autorow, y
 Mowcow dla Cefarza y Dworu.
 Oprócz tych Sal, ſą ieſzcze y inne,
 zoſtająca pod dozorem pierwſzych,
 iaka między innemi ieſt Lekarska;
 wſzyſtkich zaś w ogòlności liczyſię
 do 44.

Kong-Uen nazywaiają to mieyſce,
 zkąd wychodzą dzieła, ktore idą
 pod roztrząśnienie Uczonych. Miey-
 ſce to, zamyka w ſobie mnoſtwo
 małych Pokoiow, porządnie przy-
 branych dla tych, ktorzy pracuiają
 nad takiemi dziełami; Jzby dla Of-
 ficyaliſtow, ktorzy ſą przyſtawie-
 ni do doglądania porządku, a oſo-

bliwie dla dozoru, ażeby Uczeni wydając swoje dzieła niepopelniali pismokradztwa.

Tszona-Kuting Strażnica, gdzie stoi bęben. Tu powinni tak *Mandarynowie*, iako y żołnierze dzień y noc być na straży. Jeżeli komu za dawnych czasow uczyniona była krzywda, tedy wszedłszy do rzeczoney strażnicy, bił w bęben, dokąd zbiegli się nieodwłocznie Urzędnicy, ktorzy obowiązani byli skargę pokrzywdzonego przelożyć Ministrom, albo rozpoznać dokładnie trefunek, y skarżący się odbierał potym należyto satysfakcyę. Teraz zaś zwyczaj używania tego bębna odmieniony, y szczegulnie dla pamięci dawnego *Kitayskiego Rządu*, konserwują go.

Ty-Uiang-Miao Pałac, w którym znajdują się Sławne Tablice, wielu dawniej panujących Cesarzów.

W czasie porównania dnia z nocą, obchodzi Cesarz pamiątkę zmarłych Poprzedników swoich, których następujące są Imiona: *Fogi*, *Czin*, *Nong*, *Goangi*, *Chaogao*, *Czuen-Sin*, *Tyko-Jao*, *Chun*.

Cesarzowi *Inu*, Fundatorowi Dzierżawy *Gia*, y XIII. Monarchom tegoż Panowania, Cesarzowi *Czyn-Tang*, Fundatorowi Dzierżawy *Chang*, y innym XXV. tegoż Panowania; *Fu-Fangu* Fundatorowi Dzierżawy *Czuon*, y jeszcze XXI. tegoż Panowania Fundatorowi Dzierżawy *Gan* y XX. Innym tegoż Panowania, którzy poczęści Zachodniemi, a poczęści Wschod-

dniemi, y późnemi *Chanami* nazywali się; Fundatorowi Dzierżawy *Kin*, y III. Jego Następcom; Fundatorowi Dzierżawy *Kin*, w powszechności z czterema innemi tegoż Panowania, oddawana była część w *Fiuang-Miao*. Ten Fundator zburzył Dzierżawę *Kitan*, która także y *Leao* nazywała się, y podbił większą część Północnego *Kitaiu*, y *Tartaryi* pod swoię Poddanie. W tych Pokoiach obchodzi się także pamiątka Fundatora Dzierżawy *Leao* y V. innych tegoż Panowania, ktorego Prowincye leżały w *Tartaryi* lub *Mongolii*; także *Czingis Chana* albo *Temudszyna*, Fundatora *Mongolskiej* Dzierżawy *Uen*.

Nadto obchodzą w *Fiuang-Miao* pamiątkę y innych X. Monarchow

tegoż Panowania. Pierwsi czterey Monarchowie tego Pokolenia, *Czingis - Chan*, *Kueu - Ueu*, *Ogotay - Kugan*, *Mengko* władali tylko Połnocnymi Prowincjami *Kitaiu*, lecz *Kublaj*, ktorego *Kitaycy* zowią *Uen - Chitson*, podbił całą *Kitajskie* Państwo pod swoje Panowanie. Naostatek obchodzi się tu pamiątka Fundatora Dzierżawy *Ming* y XI. Monarchow po Nim będących.

Cesarz *Ogotay* II. Monarcha Dzierżawy *Uen*, przemógł Panowanie Wschodnich *Tatarow* nazywających się *Kin* albo *Nucze*, y panujących pod ten czas na Połnocy, kiedy *Tongskie* Panowanie, było potężne w Południowej Części *Kitaiu*.

W *Dekińskim* Pałacu, y na innych mieyscach są Sale, gdzie ob-

chodzi się także pamiątka, zmarłych Cesarzow, terażnieyszego *Manzurskiego* Rządu. Pierwsi dway tego Panowania Cesarze, rządzili w Wschodniej części *Tartaryi*. *Czumczy* zaś I. władał *Kitajskim* Tronem. Panujący teraz Cesarz *Can-Lun* jest VI. z tego Panowania. Lecz *Couplet* y inni, kładli liczbę Cesarzów, iednym więcej. Ta zaś omyłka ztąd pochodziła, że lata Panowania Wtorego Cesarza *Tay-Tsong* dwoiako nazywały się, dla czego sądzili, że koniecznie dway Cesarze być musieli.

Nadto w *Ty-Uang-Miao* obchodzi się pamiątka y tych Poddanych, ktorzy się znakomitemi Dziełami wstawili. Toż samo bywa y w Sali *Manzurskich* Monarchów,

gdzie się znajdują z napisami Tablice Znakomitych Poddanych.

Cesarzow z Panowania *Tsin*, żyjących przed Narodzeniem Chrystusowym w *Ty-Uang-Miao* nie masz, także y tych Monarchow którzy panowali na czas krotki w Prowincyach *Tang* y *Gang*.

W każdym Panowaniu, byli y Tacy Cesarze, dla których Tablice z napisami, niezawieszano w *Ty-uangskim* Pałacu, z przyczyny: że Panująca dziś Linia, nieuznała Ich godnemi sławnego Tytułu *Tien-Tee* to jest: *Syna Nieba*.

Sien y *Pi*, przyszedłszy od Granic *Leatonga* y *Mungalii* mieli Ordy nazywające się *Topa*, iedna z nich^e panowała nad *Leatongiem*, y nad innemi północnymi Prowincyami *Kitaiu*. Ta

potężna Orda, którą *Kitaycy* nazywają *Uey*, miała różnych sławnych Xiażąt.

Panowanie Iey zaczęło się w 586. Roku, po Narodzeniu Chrystusowym, y ciągnęło się więcej przez 180. lat. Przyczyna niewiadoma, dla czego za terażnieyszego Rządu żadnego Cesarza *Siena* y *Pi* w *Tywangskim* Pałacu pamiątki nieobchodzą. Z tego wszystkiego pokazuje się, iż gdyby *Kroniki Kitayskie* zaginęły, y w Europie niebyły wiadome, zbior zaś Cesarzow, których pamiątka w *Tywangskim* Pałacu obchodzi się, dostał się w ręce Europeyskiego Kronikarza, tedy ten, dla ułożenia porządku, który Cesarz, po którym następował, wieleby zamieszania sprawił.

Stoiące rzędem, w Połnocney

stronie tej części Miasta Gmachy, są Magazyny, w których konserwują się Proch, Siarka, y Saletra. Oprócz tych, jest ieszcze wiele innych składów, na płutna, skory, oliwę, ocet, drzewa, węgle, porcelliny, herbatę, pokost, iedwab, y tam daley.

Pekin dzieli się na ośm części, podług ośmiu chorągwi *Manzurów*, *Mongolów*, y tych *Kitajców*, których nazywają *Gancun*. Ci się poddali *Manzurom* kiedy oni przyfzli do *Kitaiu*, y od tego czasu *Gankuny* liczni są y mężni. Pomienione 8. Chorągwi, dzielą się ieszcze na 24. to jest: rachuiąc po 8. Chorągwi na każdy Narod, mający oddzielnych swoich Starszych, Magazyny y Arsenaly.

W Wschodniej stronie *King-*

Czing w bliskości od Południowo-Zachodniego rogu, znayduie się oddzielne zabudowanie, dla chowania Słoniow, drugie dla Tygryfow, trzecie zaś dla jedwabnych robaczkow, y nazywa się *Tfan-Uen*

Trzy Zbożowe Magazyny, wystawione są bardzo porządnie. Za Bramami zaś, y na wielu miejscach Miasta, iest y innych wiele Gmachow, lecz naylepsze y naywspanialsze znayduią się w Mieście *Tong-Czeon*, odległym od *Pekinu* na 4. mile Francuskie ku Wschodowi.

W *Pekinie* liczy się w powszechności 53. *Oratoriow*, z ktorych iedne nieco innego są, iak tylko *Sale*, gdzie obchodzą pamiątkę sławnych *Meżow*. Pomnieyfzych w *Miao* tak wiele jest, iż liczba ich

niewiadoma. Wyjąwszy *Oratoria* w Południowej stronie *Pekinu*, y na Przedmieściach, znayduią się one, nietylko w Cefarskim Pałacu, lecz y u każdego Xiążęcia w Jego Pokoiach.

Pałacow, gdzie rezyduią Xiążęta krwi, liczy się do 37. Ci zaś Xiążęta, dzielą się na różne Klasy czyli *Tsing-Wan*, Pierwszą Klasę składają *Kun - Wangi*, Drugą *Peyty*. Trzecią *Peytsy*. Czwartą *Kongi*, albo Hrabiowie, ktorzy się iefzcze na różne Klasy dzielą y składają się z *Sztabu* nad Woyskiem dzielących się znowu na różne Klasy.

Kilko laty przedtym, kiedy te wiadomości były pisane, przykazano było od Cefarza wymierzać okrąg muru *King-Czinga*, *Goang-*

czinga, y *Tfekina*, także szerokość ulic, y miejsce, które zajmuje *Miao*, tudzież *Rofsyjska Cerkiew*, trzy *Jezuickie Kościoły*, wfpólnie z *Jch Kollegiami*, y *Pałace*. Południowa zaś część *Miasta*, którą *Autor* tak iak y *du Halde Kitayską*, a Południową *Tatarską* nazywa, zostawiona była na ten czas bez wymiaru. Stopa, ktorey używają do mierzenia, ma się tak do *Paryzkiej*, iak 1000. przeciwko 1600. y 1800. y chociaż w *Kitaiu*, stopy są różney wielkości, jednakże ich zawsze liczy się po 1800. na *Li*, y ztąd one bywają czasem mnieysze, a czasem większe.

Południowa *Sciana King-Czing*, albo część Południowej strony *Miasta*, ma długości od *Wschodu* do *Zachodniej* strony 113. *Li*; *Wschodnia*

zaś strona, od Północy ku Południowi, tylko 9. *Li*, i coś krokowa na długość. Z tego wypada, że Miasto ma figurę niezupełnego czworokąta, iak wielu Autorów, y sam *du Halde* sądził.

Równie y Południowa część Miasta, ma postać podługowatego Czworokąta, ktorego długość od Wschodu ku Zachodowi do szerokości, tak się ma, iak 40. do 17.

Ponieważ we wszystkich wiadomościach o Mieście *Pekinie*, jest wzmianka o Murach y Bramach *King-Czinga*, więc opisanie onych byłoby tu zbytnie.

W Roku 1267. rozkazał *Mon-golski* Cesarz *Kublaj-Chan*, wystawić Miasto *Tatu*, nazywające się teraz *King Czing*. To Miasto zamykało w sobie między innemi

Budowami *King Chan* Pałac *Ung-tay*, *Goang-Czing*, *Tee-Kin*, y tam daley; było oprowadzone Murem, y miało Astronomiczne *Observatorium*, także wieże dla Dzwonow, y bębnow. Lecz Cesarz *Song-Lo Ming*skiego Panowania, poczynił w tym Mieście wielkie odmiany. W Roku 1406. rozkazał podnieść obmurowanie Miasta y rozszerzyć, także przekształcić *Goang-Czing*, Pałac, gdzie mieszkał Cesarz y Cesarzowa, y inne Budowy *Tee-ki-na*, *Dziedzińce*, *Sale*, y gdzie stoi Tron, albo *Taygo-Tien*, *Ku-Ley*, y *Czuley*. Tenże Cesarz, rozkazał wystawić *Sien-Nongtan*, y *Tien-Fan*, znajdujące się teraz w Południowey stronie Miasta; rozpoczęte przez Cesarza *Song-Lo* Fabryki z przyczyny Wojny z *Man-*

zurami niebyły dokończone do R. 1421. Od tego czasu w *King-Czing* zaszły różne odmiany, y w tym przeciągu wystawione były nowe *Niao*, y inne Rezydencye.

Cesarz *Kiaczing* założył Południową część Miasta w 1544. Roku. Bramy, y Mury tego drugiego Miasta, nietak ozdobne, iak *King-Czing*; nad to y Ulice nie tak szerokie, y nie w takim porządku utrzymują się. Więcey aniżeli trzecia część onego prożna, resztę zaś mieysca zabrały Ogrody y Pola. Okrąg *Siennong-Tana* y *Tien-Tana* bardzo obszerny, a między temi jest szeroka droga ku środkowej Bramie *King-Czinga*.

Sien-Nongtan to jest: wzgórek starych Rolników leżący po lewej stronie

stronie drogi na około 6. *Li* w okręgu. Cesarz zjeżdża na to miejsce każdego Roku orać pole, y przynosi ofiarę Niebu: Jak samo to miejsce, tak y wystawione dla Cesarza Pokoie niewspaniałe, lecz obrządek ten poważny, y załatwienia godny. Cesarz orze przez półgodziny, nie wielki wydział gruntu, który przed przyściem Cesarza rogożą był pokryty; a potym wstępuje na wyższe miejsce, y ztąd patrzy na trudy Xiążąt, Panow, lub Mandarynów na Polach orzących. Poki Cesarz pracuje, spiewają Kmiecie dawne Pieśni, zamykające w sobie szacunek rolnictwa. Cesarz, Xiążęta, y inni, odziani bywają w rolnicze suknie, narzędzia zaś do tego, pięknie są wyrobione, y konserwują się w oso

bnym składzie. Pożęte na tych Pólach zboże, składają do osobnego Gumna, y pilnie strzegą, żeby iak naylepiey doyrzało, przytym staraia się okazać, że na tym mieyscu, ktore Cesarz zorał, żniwo było daleko obfitsze, aniżeli na wszystkich innych. Potym pieką z tego zboża chleby, y w różnych przypadkach przynoszą je na Ofiarę Niebu *Changti*. Cesarz przysposabia się do tego obrządku, przez Post, Modlitwę, y samotność. W przeciągu tey uroczyłości, staraia się dochowywać pamięć tych lat, kiedy sami Cesarze ziemię orali.

Naprzeciwko *Sien - Nongtana*, leży *Tien Tan*, albo *Gora Nieba*, ktora w okręgu ma około 10. *Li*, wszystko na niey nadzwyczajnie wspaniale. Cesarz w tym mieyscu

sprawuie Ofiarę Niebu, za powrotem słońca na Lato, y post przez ktory on siebie do tego Aktu sposobu w *Tientańskim* Pałacu, ztąd nazywającym się *Poslnym Pałacem*, trwa trzy dni.

Ta Góra przybrana iest wspaniale, u czterech wchodow stoią Tryumfalne Bramy, z przedniego marmuru wystawione, z okazałemi na tę Górę wschodami. Lecz przy tey uroczyści, weszły w używanie, y takie zwyczaje, ktore z dawną nauką *Kitaycow*, o przynoszeniu Ofiar Niebu niezgadzaią się. W tenże dzień, czyni się przyługa 5. Planetom, albo Duchowi ich ożywiającemu. Niedawno także weszło w zwyczaj, iż przytym obchodzie uwielbiaią y pamiątkę Fundatora terażniejszego Panowania.

Zieżdża ieszcze Cefarz y w inne czasy do *Tien-Tan* dla uczczenia dnia zeyścia Poprzedników swoich. To podwyższone mieysce wyłożone darniem, y na nim wystawiona bardzo wspaniała Sala, poświęcona *Changti* albo Naywyższemu Rządcy, y pamiętce Przodków. Nad weyściem, z rozkazu ktoregoś Cefarza terażnieyszego Panowania, wryta *Manzurska* Inskrypcyja *Ap-Kaychan*, to iest: *Pan Nieba*, co się zgadza z *Kitayskim* słowem *Kien* oznaczaiącym także Niebo. Z weyrzenia na mieysce na którym postawiona pamiętna Tablica, widać, że cześć: którą oddają *Changti*, cale różna od tey, którą czynią Przodkom.

W tey części Miaſta, znayduią się różne Mahometañskie Meczety,

y pomieszkania; a sądząc z obszerności, daleko osiadleyfze od *King-Czinga*. Tu są iefzcze wygodne Goſcinne Domy dla przyjeżdżających do *Pekinu* z Południowych Prowincyi. Znayduiąca się *Kitayſka Szklanna Fabryka* w ſwoim ięzyku *Lie-On-Li* nazywaiąca się, godna iefť uwagi. W tey ſtronie są bogaci kupcy, handluiący białogłowskiemi ſtrojami, złotem, drogą rośliną *Ginchong* (h) meblami, Pokoſtem, herbata, bogatemi materyami, y tym podobnemi Towarami.

(h) du Halde opifuie bardzo dokładnie tę roślinę, ktorey *Kitaycy* w ſztuce lekarskiej wielki ſkutek przypifuią w *Tomie II.* na karcie 178. 184. on ją nazywa *Gingſeng*.

Znayduią się także y wielkie Księgarnie.

Mury *Lao-Czinga*, y *King-Czinga*, leżą nie na cztery części Swiata, lecz skłaniaią się więcey ku Północno - Zachodniey stronie, y Południowi na 2 stopnie 30. min. Architekci tych murow zapewnie używali kompasu, y być może dyrekcyą magnesowey, igły ku tey stronie, pod owczas była tak wielka.

Za Bramami *Lao-Czinga*, y *King-Czinga*, zabudowane są Przedmieścia bardzo ludne, z przyczyny odprawiających się tam znacznych Handlow. Te można poczytać Miastami, ktore mają wspaniałe *Oratoria*.

Przed Bramą na Wschod *King-Czinga*, widać wyniosłe miejsce,

na którym odprawuie się uroczystość na cześć Słońcu.

W czasie Wiosennego porównania dnia z nocą, posyła na to miejsce Cesarz Xiążęcia lub iakiego Pana dla posługi Słońcu albo Duchowi, który go ożywia. Jest to miejsce bardzo piękne, lecz na reszcie nie ma nic takiego coby zastanawiać mogło; nadto y obrządek, który się tu odprawuie, nie jest dawny.

Przed iedną Bramą z Połnocnych *King-Czinga*, jest Góra poświęcona *Tytanowi* albo Ziemi. W czasie powrotu słońca na lato, w tym miejscu przynosi Cesarz Oliarę Niebu. Teraz rozróżniają ten Obrządek od tego, który na *Tien-Tanie* odprawuie się, lecz za nauką *Kon-fuciusza* mają te miejsca, ieden

zawsze zamiar przyniesienia Ofiary *Chang-Ti*, y tak niewiadomo czyli za *Konfuciusza* nauką idzie Cesarz, czyli oddaie część ziemi, albo Duchowi ią ożywiającemu, kiedy przynosi Ofiarę maiącą z dawna za cel *Chang-Ti* podług nauki *Konfuciusza*. Okrąg *Tytana wielki*, lecz nietak wspaniały, iak *Tien-Tan*.

Przed Zachodnią Bramą *King-Czinga* widac *Uetan*, albo górę poświęconą Xiężycowi, dokąd w Iesienne porównanie dnia z nocą, posyła Cesarz Xiążęcia, lub innego ktorego Pana dla oddania zwykłej czci Xiężycowi, albo Duchowi iego ożywiającemu. Ceremoniał ten niedawny, ale miejsce obszerne y kształtnie przyozdobione.

Między obiema Połnocnymi Bramami *King-Czinga*, znayduie się

za Miastem Obszerny Plac, gdzie
 Pieszce, y Konne Woylka exercytu-
 ią się. Widać ztąd w Północney
 stronie ozdobne *Oratoria* Konfes-
 syi Lamy, y dwa Monastery, na
 utrzymanie ktorych Cefarz y *Mon-*
golowie dają znaczne Summy.

W III. Roku przed Narodzeniem
 Chrystusowym, Cefarz *Wu-Wang*
 Fundator Panowania *Czeon*, uczy-
 nił Brata swojego *Czao-Konga*
 Panującym Xiążęciem *Jena*. *Jen*
 zaś jest dawne Imie tey ziemi,
 gdzie teraz leży Miasto *Pekin*.
 Tenże Xiąże rozkazał założyć Mia-
 sto, na odległość od *King Czinga*
 w Południowo - Zachodnią stronę na
 półtory mili *Franculkiey*, ktore
 nazwano *Jeng-King*, y potym to
 Miasto stało się sławnym, a Panują-
 cy Xiąże onego w Ziemi *Pecze-*

li, y *Leatong* nadzwyczajnie mocnym.

W 222. Roku przed Narodzeniem Chrystusowym Cesarz *Tsin-Chichong*, osłabił Xiążąt *Peńskich* pochodzących od *Czao Konga*, y opanował Ich Kraie. Fundator Panowania *Gan*, odmienił rząd *Linii Czynchi-Goanga*. W czasach tego oboygą Panowania, Miasto *Sen* poczytane było za szczegulnieyfsze, dla Sąsiedztwa z *Manzurami*.

Wytrzymawłszy kilka czasow po *Ganowym* Panowaniu *Sienpiscy* Xiążęta ogarneli Prowincyą *Peńską*. Za czasu Panowania *Tang*, Miasto *Sen* było iefzcze sławne lubo z poniżeniem onego opanowali *Kitanowie* *Manzurską* Ziemię y Prowincyę *Szansi-Peczeli*, y *Le-tong*; Potęga Ich, stała się nako-

niec straszna. Uczyniwszy oni Sto-
licą Miasto *Jen*, przyozdobili go,
y sławnym uczynili. *Kitanowie*
mieli także, iak y po nich będą-
cy *Kitajscy* Cesarze, między in-
nemi osobistemi zgromadzeniami
Matematyczne, y Historyczne To-
warzystwa. Historya o tych *Ki-
tanach* jest w *Kitajskim* y *Mon-
golskim* językach. W Kraiu Ich by-
wali sławni Monarchowie, którzy
iakimśi sposobem mieli porozumie-
nie z *Kalifami*.

Nucze albo *Kin*, przemogli na-
koniec Potęgę *Leao* albo *Kita-
now*, y Ich Xiążęta, mie-
li także swoją Stolicę w Mieście
Jenie, którą do tak kwitnącego
przyprawdzili stanu w iakim te-
raz *Pekin*. *Mongolowie* zburzyli
Panowanie *Nucze*, y uczynili *Jenę*

swoią Stolicą, lecz *Kublaj* ją zruynował, y wystawił *King-Czing*. Terazniejszy *King-Czing* składa większą część, wystawionego przez *Kublaj* Miasta, które być może, było obzernieyszą od tego na kilka *Li*. Cesarski Pałac iuż y w ten czas był znacznym.

Miasto *King-Czing*, jest to samo, ktore *Marko-Polo*, *Kanbalu* nazywa. *Kan* albo *Chan*, znaczy Pana, a *Balu* jest zepsutę nazwisko pochodzące od *Mongolskiego* słowa *Balga* albo *Balog*, to jest Miasto. Z tych więc słow, uczyniono Imię *Balgazun*, albo *Balgazon*, co w *Mongolskim* ięzyku znaczy Miasto. Złożone Imię *Kan-Balu* znaczy Carskie Miasto.

Za czasow *Marko - Polo*, był *King - Czing* Stołecznym Miastem

Państwa *Kitayskiego*. Persowie y Arabowie przewrocili *Mongolskie* slowo *Kan-Batu*, albo *Kanbatgazun* lub *Chan - Batga* w *Kan-Batyk* albo *Kan-Balek*, co także znaczy *Carlskie Miasto*. Takim Imieniem nazywali *Azianie-Kangsongfu* Stołeczne Miasto *Kiangnonga*, poki te były Rezydencyonalnemi Miastami Xiążąt. Tymże nazwiskiem zwane były Miasta y Wielkiej Tartaryi, kiedy Potężni Dzierżawcy, obierali je dla swoiey Rezydencyi. Y co teraz powiedziano o *Kan-Balacie*, albo *Kan-Balacie* y tam daley, rownym sposobem można przystosować y do *Ordo-Batyk*, *Ordu-Batyk*, albo *Orda* y *Orto*, ktore slowa w *Mongolskim* ięzyku znaczą Państwo.

Mieysce Rezydencyi Cefarskiego

Dworu, nazywali *Orda-Balga*, *Orda - Balgazun*, *Ordo-Balk*.

Fang-King-Czang nazywało się to miejsce, gdzie zagraniczne Księgi chowano, albowiem *Czang* znaczy *Conservatorium*, albo skład, *Fan* zagraniczny, a *King* klasyczna Księga.

Mieszkańcy w *Kanfongie* Stołecznym Mieście Prowincyi *Honana* Żydzi (i) opowiadali pierwszemu Jezuickim Misyjonarzom, że w *Pekinie* w *Fang - King - Czang* konserwuje się Hebrayska Biblia; lecz ci być może osądzili: iż niewarto jest ażeby ją wyszukiwać w *Pekinie*, lub też ze wszystkim o niej zapomnieli. *Bouvet* zaś Francuski Jezuita, usłyszawszy o tym chodził

(i) Dokładne o tych wiadomości znajdują się u X. Renodota w *Dziele Jego Anciennes des Indes & de la Chine* p. 324.

do *Fan - King - Czang*, którą pod ow czas prawie ze wżyskim było zburzonę, a Księgi były przeniesione do blisko leżącego *Miao*, gdzie mieszkali *Bonzowie* (k), y nieopuscił, żeby y tam niebył z dwoma Jezuitami, lecz praca ich była daremna, albowiem nic oni nie znaleźli, oprócz Alkoranu, y urywkow z Klasycznych *Indyjskich*, y *Lamowych* Ksiąg, lecz y te w złym bardzo były stanie. W tym zdawało się Xiędzu *Bouvet*, że on widział w iedney skrzyni *Hebrajskie*, *Chaldejskie*, y *Syryjskie* napisy, lecz *Bonza* niedozwolił mu tych pokazać, kiedy zaś *X. Bouvet* powtórnie przyszedł do *Miao*, wtedy już nieznalazł y tych napisow w tymże mieyscu, nadto w powszechności wżyskie Zagraniczne Księgi, były przeniesione do Pałacu, a *Miao* zburzony tak, iż od *Fan - King - Czang*, iedno tylko nazwisko

(k) Kapłani Chińscy.

zostało. Wczynie przejazdu Autora tego Opisania przez Miasto *Kan-fong - fu* powiadali mu Zydzi, przy drugim Jezuicie, będącym przy nim Tłumaczem, iż on może w *Pekinie* na miejscu *Fang:King-Czanga*, dostać Zydowską Biblią. Jednakowoż ciż Zydzi sami tam niepoftali, a powieść ich zasadzała się fzczegulnie na tym, iż oni od dawnych iuż zmarłych Zydow o tym fyszeli. Autor nasz pod bytność swoię w *Pekinie*, wszelkiemi sposobami starał się iey dostać, lecz bez skutku. Pod ten czas niebyło ie-fzcie y 100. lat, kiedy w *Pekinie* osiadło kilka Familii Zydowskich, ktore przyięły Mahometańską wiarę, y pewny światły Mahometa-nin, zapewniał Autora, że taż Biblia znayduie się w rękach tych Mahometanow, ktorych Przodkowie byli Zydami, lecz y u tych ta rzadkość nieznała się.

